

УДК 336.7 : 388.53 (477)

РОЗВИТОК ТОВАРНИХ БІРЖ ТА ЇХ ЦІНОВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

*Р. Дудяк, к. е. н., І. Більський, к. е. н., В. Квас
Львівський національний аграрний університет,
С. Бугіль, к. е. н.
Львівська державна фінансова академія*

Постановка проблеми. Розвиток біржової справи не змінив основу організації функціонування біржової торгівлі, однак відбулися значні зміни, що дали змогу зробити роботу сучасних бірж ефективнішою, полегшити процес товарообігу, вдосконалити систему комунікацій. Сьогодні в нашій країні поява електронної біржі свідчить про значне підвищення технічного рівня торгівлі за умови функціонування власної маркетингової цінової політики, що має позитивний вплив як на розвиток партнерських відносин, так і на економіку загалом, а також дає змогу обходитися без державного регулювання цін. Основними перевагами такої біржі є можливість проведення торгових операцій у будь-який час доби за встановленої ціни, а також нижчі операційні витрати. Важливим чинником стабілізації цін на початку і в кінці біржового дня є обмеження денного коливання цін у межах, встановлених біржовими правилами. Широке застосування засобів автоматизації дає змогу сформувати міцну технологічну базу для удосконалення організаційного керування біржею, щоправда, це вирішить тільки частину проблем, пов'язаних із нестримним зростанням обсягів інформації.

Іншою, не менш важливою проблемою діяльності біржі, є ступінь її готовності до сталої маркетингової політики з урахуванням усіх можливих чинників, які так чи інакше можуть впливати на ціну того чи іншого товару.

Усе перелічене підкреслює недостатній рівень організації проведення біржових торгів та ціноутворення, що призвело до зниження їх обсягів останніми роками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці, зокрема П. Т. Саблук, О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник, Н.Г. Копитець, М.К. Гащенко, М.Й. Малік, Р.П. Саблук, В.А. Пулім, Б.Л. Дмитрук, вважають, що одним із заходів, який може сприяти набуттю існуючими вітчизняними біржами рис класичних біржових інституцій, є створення Єдиної біржової системи в Україні (ЄБСУ). Досить відомим є визначення біржі, яка є постійно діючим ринком масових заміних цінностей, який функціонує з визначеними правилами, який змінюється і постійно розвивається залежно від ринкової ситуації у країні [2].

Про проблеми розвитку влучно висловлювався академік УААН П.Т. Саблук, який відзначав, що «... проблеми біржової торгівлі на ринку продукції слід розглядати, виходячи зі спаду її активності» [1, с. 39].

Однією з таких проблем є брак якісної статистичної інформації, тому що більшість показників вважають комерційною таємницею бірж. Сьогодні залишається невирішеним питання вдосконалення маркетингової цінової політики як єдиної стандартизованої системи, проведення біржових торгів і збільшення обсягів

форвардних і ф'ючерських угод на товарних біржах України. В умовах економічної кризи вирішення зазначених проблем дасть змогу стабілізувати біржовий товарний ринок і прискорити його розвиток у найближчій перспективі.

Постановка завдання. Основним завданням нашого дослідження є аналіз організації проведення біржових торгів та економічної діяльності товарних бірж в Україні з метою виявлення проблем їх функціонування, а також обґрунтування та розробки оптимальних напрямів вирішення проблем у процесі їх розвитку, з урахуванням об'єктивної необхідності застосування комплексного аналізу діяльності біржі та існуючих тенденцій світового досвіду щодо дослідження умов та чинників формування цінової політики.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах в Україні все більшого значення набуває розвиток товарних бірж і політики ціноутворення. Діяльність товарних бірж здійснюється відповідно до Закону України «Про товарну біржу». Їх розвиток зумовлений низкою економічних чинників, які найбільше проявляються в умовах функціонування ринкових відносин (рис. 1).

Найважливішим елементом механізму ринкового ціноутворення є товарні біржі, які забезпечують формування справедливих ринкових цін на товари у процесі проведення гласних і відкритих торгів.

Відповідно до технології проведення торгових операцій на біржах автоматизації підлягають такі процеси: діяльність брокерських фірм з обслуговування клієнтів і підготовки супровідних документів; передача заявок від брокерських фірм на біржу; формування біржової відомості; коректування біржових відомостей; підготовка документів для реєстрації угод; використання електронних табло у процесі торгів; передача заявок між регіональними відділеннями біржі та біржовим центром; проведення аукціону протягом одночасних торгів; підготовка й поширення довільної текстової інформації між відділеннями біржі, біржею та брокерськими фірмами. Засоби автоматизації значно спрощують діяльність біржі, підвищують її оперативність, дають змогу збільшити кількість представлених товарів і брокерських фірм, а також встановити межові ціни, за якими можуть здійснюватися ті чи інші контракти, тобто збільшити оборот біржі. Важливим чинником успіху й доцільності біржової справи загалом є повнота, правдивість, неупередженість, відкритість і доступність усієї інформації про перебіг торгів [3].

Залежно від вибраної стратегії продавець здійснює на біржі свою конкретну цінову політику у процесі торгів протягом певного періоду. У біржовій практиці з цією метою використовують різні форми цінової політики (рис. 2).

Політика «ціновий лідер» характерна для найбільших товарних бірж, які через високу питому вагу на ринку можуть чинити суттєвий вплив на рівень біржових цін на певний вид товару.

Цінову політику «рух у фарватері» вимушені здійснювати біржі з відносно невеликим обсягом запропонованих до реалізації товарів. Самостійно впливати на рівень біржових цін вони не можуть.

Суть цінової політики «проникнення на біржу» полягає в тому, що товар, який вперше пропонують на біржі, реалізують за ціною, значно нижчою, ніж ціна на аналогічний товар на іншій товарній біржі. Із завоюванням певної частки

біржового ринку постійно підвищується рівень біржових цін на ці товари до середніх показників.

«Зняття вершків» – використовують у разі введення на біржу нового виду товару, передбачає значний відрив біржових цін від їх середнього рівня. Тому політику можуть застосовувати за монополії чи олігополії, але лише впродовж певного проміжку часу.

Політика «середні витрати + прибуток» здійснюється на товарних біржах, в яких відносно невеликі партії товару зі широким їх асортиментом. Полягає в такому моделюванні біржових цін, коли рівень прибутку однаковий щодо всіх реалізованих товарів. Цей підхід гарантує мінімально необхідну ефективність діяльності, дає змогу уникнути великих сум податку за перевищення граничного рівня рентабельності.

За допомогою цінової політики «цільовий прибуток» біржа – продавець товару може заздалегідь визначити необхідну суму прибутку і порівняти її зі сумою вкладеного капіталу. Рівень прибутку в цьому разі повинен бути не нижчим від середньогалузевої норми.

«Відчутна цінність» – це політика, заснована на престижності окремих товарів для покупців внаслідок їх унікальності.

Враховуючи своє становище на ринку, якість товарів, які знаходяться у продажу, кожна товарна біржа може обрати за основу ту форму цінової політики, яка в той чи інший період задовольнить як потреби споживачів, так і розвиток торговельних відносин на біржі загалом.

Будь-яка товарна біржа має два основні напрями діяльності: гуртова торгівля, з одного боку, і котирування цін товарів – з іншого.

Біржові котирування – це ціни спеціально організованого, постійно діючого ринку масових і якісно однорідних товарів. Котирування цін на товарній біржі здійснюється за встановленими правилами. На сучасних ф'ючерсних біржах ціни виходять за рамки елементарного орієнтиру. Це у свою чергу призводить до біржових спекуляцій.

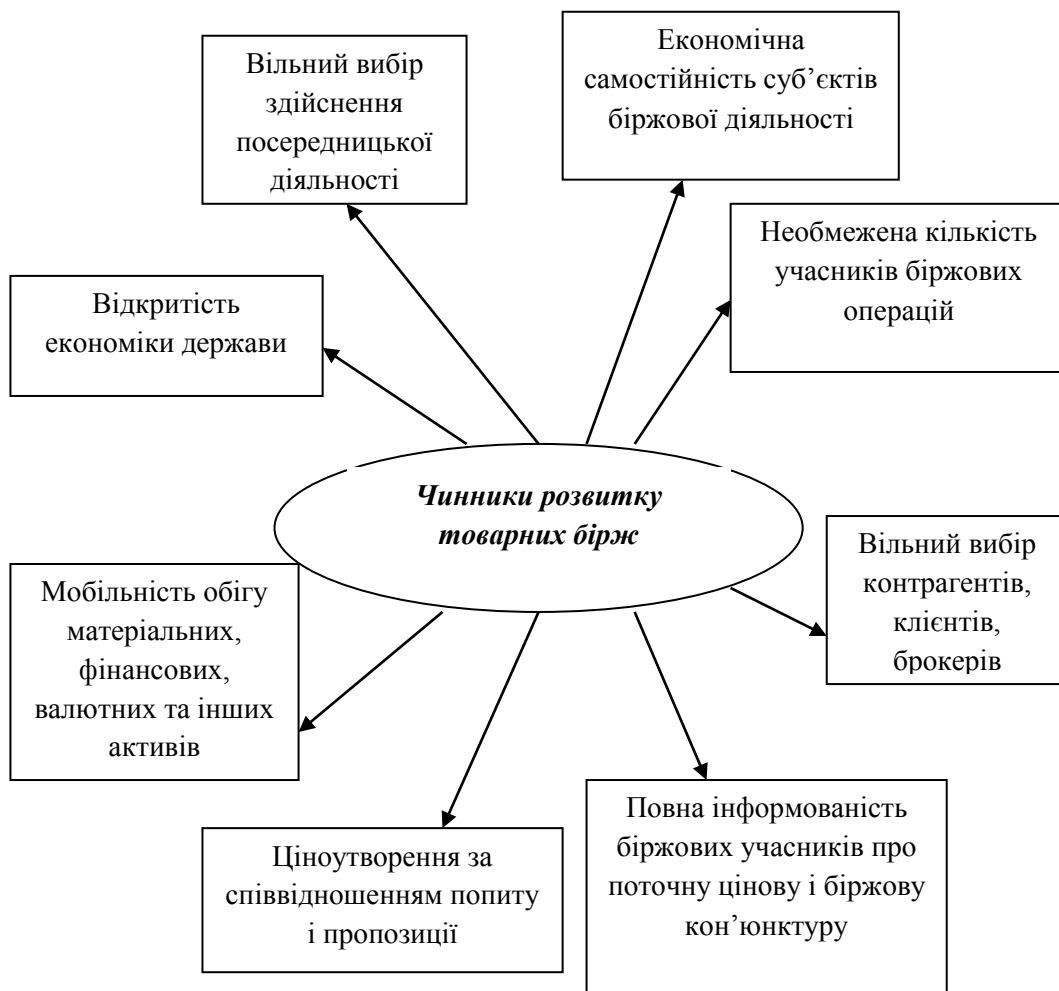

Рис. 1. Чинники розвитку товарних бірж та їх цінової політики.

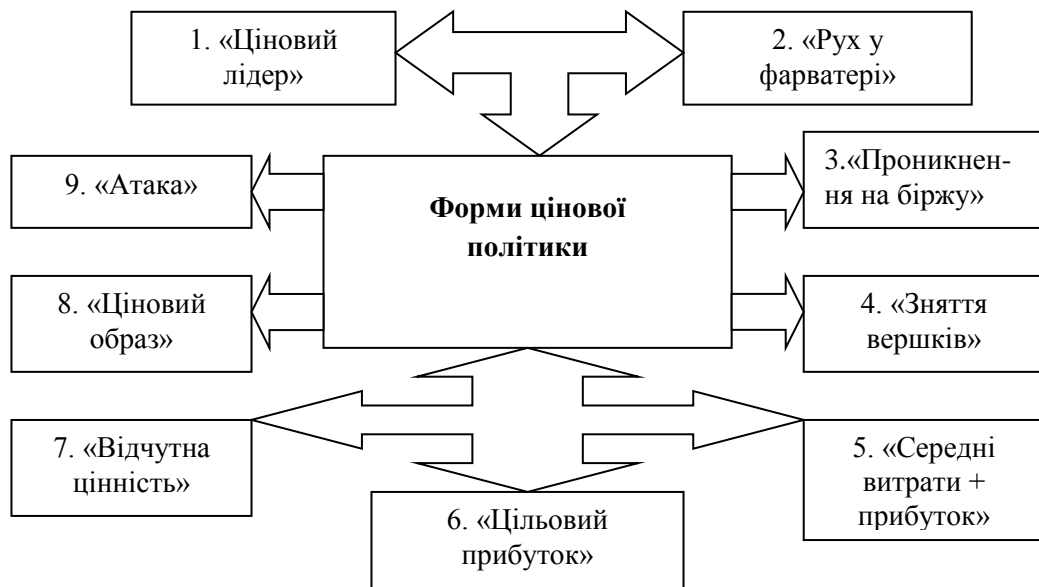

Рис. 2. Основні форми цінової політики на товарній біржі.

На товарних біржах реалізують сировину, товари сільськогосподарського та мінерального походження (пиломатеріали, бавовна, вовна, зерно, цукор, кава, кольорові та дорогоцінні метали тощо). На сучасному етапі в зовнішній торгівлі через біржі реалізують понад 50 видів сировинних товарів, на які припадає 15-20% усього експорту розвинених країн. Біржові котирування, з одного боку, є цінами реальних контрактів, а з іншого – орієнтир для встановлення цін на товари, які реалізують за звичайними угодами [2].

У ринковому середовищі товарні біржі встановлюють остаточні ціни. Ринкові ціни формуються таким чином, що найоб'єктивніше відображають співвідношення попиту і пропозиції на той чи інший товар. Сам механізм ціноутворення на біржі максимально враховує економічні інтереси партнерів за угодою.

Окрім того, цінова політика на товарній біржі сприяє створенню умов для активізації різних форм цінової і нецінової конкуренції серед покупців і продавців. Завдяки цьому здійснюється боротьба з монопольним товарним ринком, а це позитивна ознака і необхідна умова розвитку ринкової економіки і здорової конкуренції.

Сьогодні широке застосування засобів автоматизації дає змогу сформувати міцну технологічну базу для удосконалювання організаційного керування біржею.

Прагнення України інтегруватися у світову економічну спільноту, де біржові ринки відіграють значну роль в економічному розвитку та плануванні, повинно стимулювати подальший розвиток біржового аграрного ринку. На жаль, досі відсутня єдина державна політика й стратегія розвитку біржового товарного

ринку України, про що свідчить багато фактів. Зокрема згідно з офіційними даними, кількість існуючих товарних бірж станом на 1 січня 2013 року в Україні становила 574 одиниці, з них 108 універсальних (18,8%), 400 товарно-сировинних (69,7%), 24 агропромислові (4,2%) та 42 фондові (7,3%) (рис. 3).

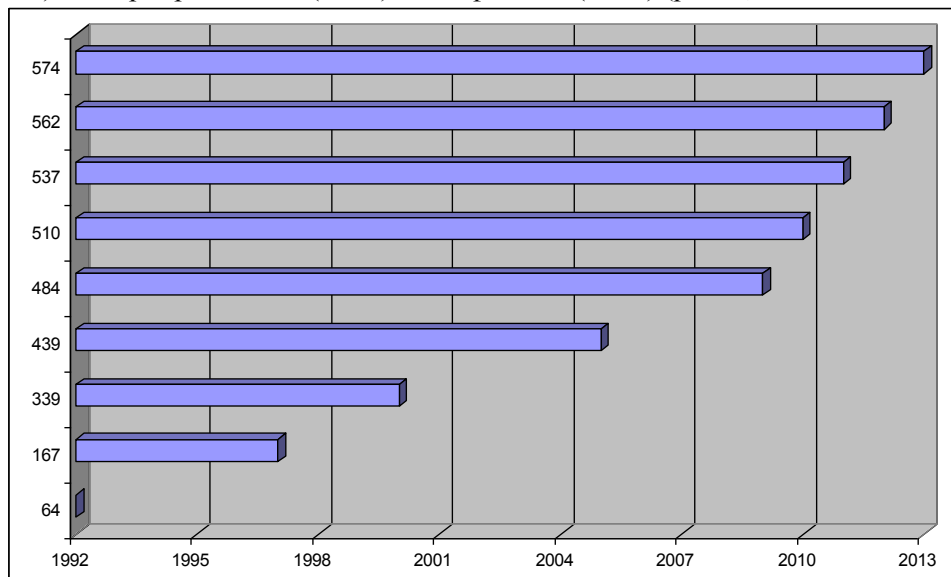

Рис. 3. Кількість зареєстрованих бірж в Україні.

Як свідчить досвід, ефективне функціонування біржового товарного ринку України неможливе без створення нормативно-правових умов прийняття нової редакції Закону України «Про товарну біржу», а також законодавчих актів щодо обігу товарних деривативів та функціонування клірингових установ; державного органу з питань регулювання їх діяльності [3]. Перелічені чинники сприятимуть якісному розвитку біржового товарного ринку й дадуть змогу підвищити вимоги до його суб'єктів.

Посилаючись на світовий досвід функціонування біржових ринків, варто зазначити, що більшість з існуючих в Україні товарних бірж не є класичними біржовими інституціями, оскільки досить часто вони створюються для здійснення нехарактерних для товарної біржі видів діяльності. Одним із таких є реєстрація біржових угод як альтернатива нотаріального посвідчення [4].

Структуру укладених угод за основними групами товарів України показано на рис. 4.

У 2012 році було укладено угод на 118544,4 тис. грн. У структурі цих угод найбільша частка припадала на угоди з продажу сільськогосподарської продукції – 77889,6 тис. грн та продовольчі товари – 28541,8 тис. грн.

Товарні біржі залишаються тими інфраструктурними інституціями, котрі відображають існуючу кон'юнктуру ринку та спроможні захистити його учасників від сезонних коливань цін, а також збалансувати попит та пропозицію на відповідні товари, застосовуючи для цього економічно ефективні інструменти та механізми.

Товарна біржа сприяє лібералізації економічних відносин у всіх сегментах ринку, його фінансовому оздоровленню та підвищенню конкурентоспроможності [5].

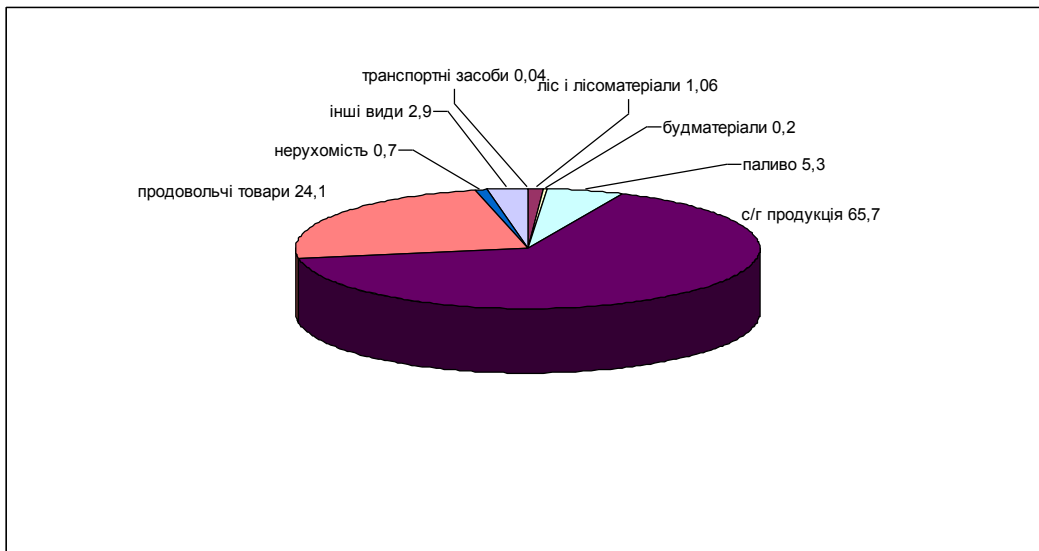

Рис. 4. Структура укладених угод за видами продукції станом на 1 січня 2013 року, %.

Висновки. Отож, подальший розвиток біржової діяльності та її цінової політики в Україні в євроінтеграційних процесах залежить від загальноекономічного стану держави, високого рівня конкурентоспроможності біржових активів України на європейському товарному і фінансовому ринках, вміння поєднати адміністративних і економічних важелів управління діяльністю біржовиків з різними видами угод в Україні та Європі.

Підсумки досліджень дають підстави стверджувати, що ефективна діяльність товарної біржі та її нормальне функціонування можливі за таких умов: наявність приміщення, обладнаного сучасною автоматизованою технікою для здійснення операцій, наявність засобів зв'язку та інформації, методики розробки такої процедури, яка забезпечить швидке укладання угод, а також стійка маркетингова цінова політика. Сьогодні необхідною є ефективна система клірингу та збору депозитів для забезпечення фінансової цілісності ф'ючерсного ринку на перспективу. Результати аналізу стану розвитку біржового ринку України дають змогу стверджувати про наявність сприятливих передумов для виходу з економічної кризи та подальшому його розвитку з позитивною динамікою зростання обсягів біржової торгівлі за форвардними та ф'ючерними угодами з використанням переваг зарубіжного досвіду біржової торгівлі та цінового котирування.

Для становлення сучасного біржового ринку в Україні необхідно налагодити механізм отримання й опрацювання достовірної, своєчасної, якісної інформації про ринкову ситуацію в регіоні і світі, ціни і біржові товари.

Подальша інтеграція України у світовий біржовий ринок, розширення її участі у міжнародному розподілі праці можливі лише за умови подолання недоліків і негативних тенденцій, які відбулися останніми роками та орієнтації на загальносвітові тенденції розвитку цінової політики бірж в Україні.

Бібліографічний список

1. Методичні рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування інфраструктури аграрного ринку / [Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Воскобійник Ю. П. та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ» УААН, 2009. – 69 с.
2. Мороз Л. Товарна біржа як суб'єкт господарювання / Л. Мороз // Право України. – 2007. – № 8. – С. 47–51.
3. Про товарну біржу : Закон України від 10.12. 1991 р. №1956-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 10. – С. 139.
4. Нужна О. Товарні біржі як важлива складова інфраструктури агропромислового ринку / О. Нужна // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 9. – С. 33–36.
5. Шибаніна О. В. Біржовий ринок: ретроспектива розвитку : основні проблеми і напрями їх розв'язання / О. В. Шибаніна // Економіка АПК. – 2007. – № 3. – С. 104–109.

Дудяк Р., Більський І., Квас В., Бугіль С. Розвиток товарних бірж та їх цінова політика в Україні

Розглянуто суть та необхідність організації функціонування та розвитку товарних бірж в Україні, а також роль цінової політики як для розвитку бірж, так і для економіки країни загалом. Висвітлено актуальні проблеми розвитку аграрно-товарних бірж України в умовах економічної кризи. Проаналізовано основні тенденції та закономірності розвитку вітчизняних товарних бірж за досліджуваний період. Виявлено основні причини неефективного функціонування біржового товарного ринку України. Запропоновано напрями вдосконалення функціонування товарних бірж в Україні.

Ключові слова: маркетингове ціноутворення, шляхи удосконалення, система інформаційного забезпечення, товарна біржа, цінова політика, котирування цін, біржові спекуляції, кон'юнктура ринку.

Dudiak R., Bilskyi I., Kvas V., Bugil S. Development exchange products and price politics of Ukraine

In the article essence and necessity of functioning of commodity to encrease exchanges and price politics is considered in Ukraine. The issue of the day of development of commodity exchanges of Ukraine is reflected in the conditions of economic crisis. Basic tendencies and conformities to the law of development of domestic commodity exchanges are analysed for explored period. Found out principal reasons of the uneffective functioning of exchange agrarian-commodity market of Ukraine. Directions of perfection of functioning of agrarian-commodity exchanges are offered in Ukraine.

Key words: marketing pricing, ways of improving, system of information provision, commodity exchange, pricing policy, quotes prices, speculation, market conjuncture.

Дудяк Р., Бильский И., Квас В., Бугиль С. Развитие товарных бирж и их ценовая политика в Украине

Рассмотрена сущность и необходимость организации функционирования и развития товарных бирж в Украине, а также сущность ценовой политики как для развития бирж, так и для экономики страны в целом. Освещены актуальные проблемы развития

аграрно-товарных бирж Украины в условиях экономического кризиса. Проанализированы основные тенденции и закономерности развития отечественных товарных бирж за исследуемый период. Выявлены основные причины неэффективного функционирования биржевого товарного рынка Украины. Предложены направления усовершенствования функционирования товарных бирж в Украине.

Ключевые слова: маркетинговое ценообразование, пути усовершенствования, система информационного обеспечения, товарная биржа, ценовая политика, котирование цен, биржовые спекуляции, конъюнктура рынка.